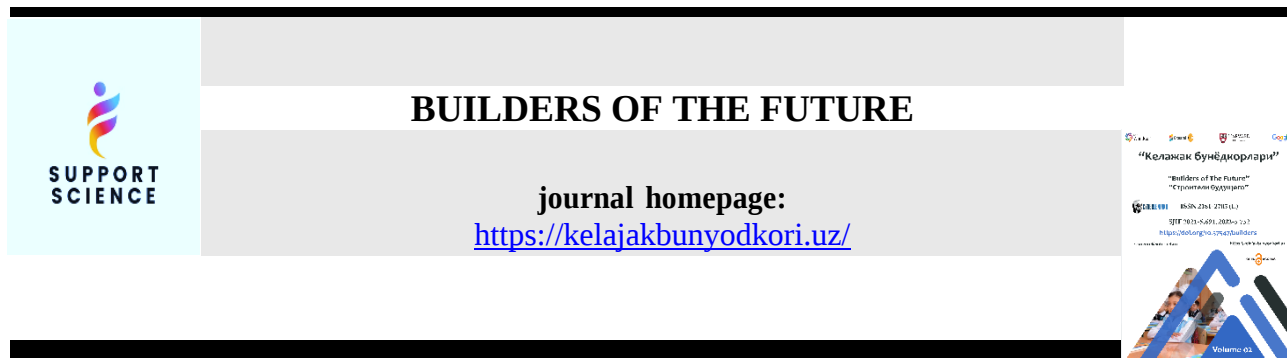




ANALYSIS OF THE VOCABULARY OF SPOKEN LANGUAGE

Sabrina Keldiyorova

1st-year student, Persian-English group
 “School of Iranian and Afghan Studies”
 Tashkent State University of Oriental Studies
keldiyorovasabrina97@gmail.com

S. Sultanxodjayeva

Senior Lecturer
 “School of Iranian and Afghan Studies”
 Tashkent State University of Oriental Studies
 Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Language, communication, lexeme, oral speech, context, meaning, social environment, Iranian people, Persian language, phrase, respect, hospitality, surprise, dissatisfaction, attention, enjoyment, social relations, customs.

Abstract: This article analyzes commonly used expressions in the daily life of the Iranian people and their semantic aspects. During the analysis, not only the literal meanings of these lexical units but also their figurative meanings arising from the context are examined. Their place in the social environment is analyzed through various examples.

Received: 28.04.25

Accepted: 10.05.25

Published: 14.05.25

SO‘ZLASHUV TILI LEKSIKASI TAHLILI

Sabrina Keldiyorova

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
 “Eronshunoslik va afg‘onshunoslik” oliy maktabi
 1-kurs fors-ingliz guruhi talabasi
keldiyorovasabrina97@gmail.com

S. Sultanxodjayeva

“Eronshunoslik va afg‘onshunoslik” oliy maktabi katta o‘qituvchisi
 TDSHU
 Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Til, muloqot, leksema, ogʻzaki nutq, kontekst, maʼno, ijtimoiy muhit, Eron xalqi, Fors tili, birikma, hurmat, mehmondoʻstlik, hayratlanish, norozilik, eʼtibor, zavqlanish, ijtimoiy munosabatlar, urf-odatlar. shuni inglizchaga ruschag tarjima qil.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Eron xalqi kundalik hayotida keng qoʻllaydigan birikmalar va ularning semantik jihatdan tahlili amalga oshiriladi. Tahlil davomida oʻsha leksik birliklarning nafaqat oʻz maʼnosi, balki kontekstga qarab yuzaga keladigan koʻchma maʼnolari ham koʻrib chiqilib, ularning ijtimoiy muhitdagi oʻrni turli misollar orqali tahlil qilinadi.

АНАЛИЗ ЛЕКСИКИ РАЗГОВОРНОГО ЯЗЫКА

Сабрина Келдиярова

Студентка 1 курса, группа персидского и английского языков

«Высшая школа иранистики и афганистики»

Ташкентский государственный университет востоковедения

keldiyorovasabrina97@gmail.com

С. Султанходжаева

«Высшая школа иранистики и афганистики»

старший преподаватель

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: рассказ, сюжет, диалог, образ, Язык, общение, лексема, устная речь, контекст, значение, социальная среда, иранский народ, персидский язык, выражение, уважение, гостеприимство, удивление, недовольство, внимание, наслаждение, социальные отношения, обычаи.

Аннотация: В данной статье проводится анализ широко используемых выражений в повседневной жизни иранского народа и их семантических особенностей. В процессе анализа рассматриваются не только прямые значения этих лексических единиц, но и переносные значения, возникающие в зависимости от контекста. Их роль в социальном окружении анализируется на различных примерах.

Til insonning eng asosiy muloqot vositasi boʻlib, u orqali odamlar bir-birlari bilan fikr almashishadi, oʻz his-tuygʻ ularini aks ettirishadi va kundalik hayotlaridagi ehtiyojlarini qondirishadi. Tilning tarkibiy qismi boʻlgan leksemalar esa nutqning asosiy birliklaridan biridir. Har bir millatning kundalik hayotida ishlatadigan soʻzlari yaʼni leksemalari ularning urf-odatlari, odob-axloq qoidalari va ijtimoiy munosabatlarini ifoda etadi. Soʻzlashuv nutqi - bu kundalik hayotda insonlar oʻrtasidagi muloqot vositasi boʻlib, u rasmiy boʻlmagan, erkin shaklda ifodalanadi. U ogʻzaki nutqning tabiiy va jonli shakli hisoblanadi va jamiyatda muhim ijtimoiy rol oʻynaydi. Oʻz nomidan kelib chiqqan holda ushbu uslub turli rasmiy ish yuritish va ilmiy uslubdan holidir.

Eron xalqi oʻzining boy tarixiy meʼrosi va oʻziga xos madaniyati bilan ajralib turadi. Ularning doimiy soʻzlashuv nutqida ishlatiladigan birikmalar nafaqat muloqot uchun xizmat qiladi, balki

o‘zaro hurmat, mehmondo‘stlik va samimiyat kabi ulug‘ qadriyatlarini ham aks ettiradi. Fors tilining boyligi ,avvalo, uning leksik tarkibi bilan namoyon bo‘ladi. Bu fikrni yanada chuqurroq tushunish uchun ba‘zi misollarni ko‘rib chiqsak: Masalan:

1) "ای بابا" birikmasi.

Ushbu birlikning asosi hisoblangan بابا so‘zi ham aksariyat so‘zlar kabi o‘z va ko‘chma ma’nolariga ega. Uning asl ma’nosi sifatida quyidagicha tarjima qilishimiz mumkin:

- 1.Ota, dada;
- 2.Bobo, buva;
- 3.Keksa bobo;
- 4.Qabila oqsoqoli.

Yana shuningdek, بابا shaxs ismi sifatida ham uchraydi. Fors tilida بابا qadimdan hurmat bilan murojaat qilish yoki izzatli insonlarga unvon sifatida ishlatilgan. Tarixda bu nom bilan mashhur shaxslar bo‘lgan. Masalan: بابا طاهر Eronning mashhur tasavvuf shoirlaridan biridir.

Endi og‘zaki nutqdagi ma’nolarini ko‘rib chiqsak.

بابا shuningdek, “do‘st”, “aka”, “og‘ayni” degan ma’nolarda ham kelishi mumkin.

Bunga misol: بابا، چه کار می کنی؟ (Og‘ayni, nima qilyapsan?)

(Qo‘y, do‘stim.) .ول كن، بابا

"ای بابا" birikmasiga qaytsak . Ushbu birikma kontekstga qarab turli ma’nolarni yuzaga chiqaradi . Misol uchun, hayratlanish, shikoyat, asabiylashish hamda norozilik bilan bog‘liq vaziyatlarda qo‘llaniladi.

1. ای بابا چرا باز نمیشه؟ (Voy/ Yo xudo, nimaga ochilmayapti ?)

Bu

gapda norozilik, ajablanish va hafsalasi pir bo‘lish hissi ifodalangan. So‘zlovchi biror narsaning ishlashi yoki ochilishini kutgan, ammo bu o‘zi kutgani kabi natija bermagani va uning noroziligiga sabab bo‘ldi. "ای بابا" birikmasi uning hissiyotini kuchaytirgan va norozilik, ajablanish kabi ma’nolar aks ettirgan. چرا esa tushunmovchilikni ifodalagan.

2. ای بابا چقدر تو حرف می زنی؟ (Voy xudo, namuncha gapiryapsan?)

So‘zlovchining me’yordan ortiq gapirgani tinglovchining asabiylashishiga sabab bo‘ldi. Demak, ushbu gapda "ای بابا" birligi hafsalasi pir bo‘lish, asabiylashish hamda zerikish kabi ma’nolar aks ettirgan.

3. ای بابا حالا ماه آپریله ، داره برف میاد، مگه میشه (Tavba-tavba, hozir aprel bo‘lishiga qaramay qor yog‘yapti, axir bu qanday bo‘lishi mumkin.)

Bu jumlada so‘zlovchi ob-havoning odatdagidan farq qilishidan ajablanmoqda. U aprel oyida odatda qor yog‘masligini biladi, shuning uchun bu hodisadan hayron bo‘lib uning mantiqiy emasligini ta’kidlayapti . "ای بابا" birikmasi hayratlanish, kutilmagan vaziyatlarga nisbatan ajablanish

kabi ma'noda kelgan bo'lsa, مگه میشه esa voqeaning noodatiy ekanini ifodalab, shubha yoki ishonchsizlikni bildiradi.

4. خوب بچه ها, امروز می خواستم بهتون بگم. چه می خواستم بگم. ای بابا چه می خواستم بگم. یادم رفت.

(Xo'sh bolalar, bugun sizlarga aytmqchi edim, nima aytmqchi edim, voy tavba, nima aytmqchi edim... esimdan chiqdi)

So'zlovchi suhbatni "خوب بچه ها" (xo'sh bolalar) birikmasi bilan boshlaydi, bu esa e'tiborni jalb qilishga xizmat qiladi. Keyin "امروز می خواستم بهتون بگم" degan jumla orqali biror muhim ma'lumot berish niyatida ekanini ifodalaydi. Biroq, u o'z fikrini bir lahzaga yo'qotib, چه می خواستم deb o'ziga savol beradi. "ای بابا" esa kuchli taajjub va hayratlanishni ifoda etgan.

2) حواسم نبود birikmasi

So'ngi yillarda Eron xalqi o'z so'zlashuv nutqida birikmasini keng qo'llayotganlari guvohi bo'lamiz. so'zi diqqat, e'tibor, hislar, sezgilar degan ma'noni anglatga, بدن نبود esa fe'lining inkor shakli hisoblanadi. Demak, biz ushbu birlikni e'tiborim yo'q edi, esimdan chiqib qolibdi, payqamabman, nazarimga ilmabman, e'tiborga ilmabman deb ma'noviy tarjima qila olamiz. Misollar orqali ko'rib chiqsak:

-آرش دیروز بهم زنگ زد، گفت: آخر هفته دور هم جمع شیم پارتی کنیم-

من گفتم: وقتم آزاده، میتونم پیام، میتونی بیای؟ میتونی بیای؟

بیخشید، حواسم نبود، چه گفتی؟-

اینهمه حرف زدم. حواسم نبود؟ عاشقی؟-

(-Orash kecha menga qo'ng'iroq qildi va dedi: "hafta oxiri yig'ilib kecha o'tkazaylik."

Men ayttim: Vaqtim bo'sh, bora olaman. Sen ham bora olasanmi? Sen ham bora olasanmi?

-Kechir, e'tibor bermabman, nima deding?

-Shuncha gapirdim, diqqating yo'q edi? Oshiq bo'lib qolganmisan?)

.حواسم نبود اما تو قلب کوچکم بزرگترین جارو داشتی

(Sen payqamading, ammo mening kichik qalbimda eng katta joyni egallagan eding)

.یکی دیگه از قشنگیای امشب این بود که، لاک زدم. حواسم نبود، دستمو کشیدم تو موهام

(Bugun kechaning yana bir qiziq joyi shu bo'ldiki, lak surdim. Lekin diqqatim qochib, qo'limni sochimni tekkizib yubordim.)

3. حال میده birikmasi

Ushbu og'zakida tarqalgan حال میده birikmasi fe'lidan kelib chiqqan. Unga لذت بخشیدن fe'lini sinonim sifatida qo'llashimiz mumkin. Biror bir narsadan zavqlanish yoki boshqalarga zavq bag'ishlash kabi ma'noga ega.

(خیلی (حال میده

یه حالی میده

چه حالی میده

ushbu birikmalar ga sinonim bo‘la oladi. Ya’niki:

- Bu juda yoqimli!
- Juda zavqli!
- Nihoyatda maroqli!
- Huzurbaxsh!
- Mazza!

Misol uchun:

چای خیلی حال میده

بارون خیلی حال میده

آفتاب خیلی حال میده

کنسرت خیلی حال میده

Shuningdek, biz ushbu birikmani ko‘p hollarda fe‘l bilan qo‘llaymiz:

(+fe‘l + حال میده) +که

خیلی حال میده که بازم بخوابم./خیلی حال میده که دوباره بخوابم. ۱

(Yana uxlasam zo‘r bo‘lardi-da)

خیلی حال میده که چای بخورم. ۲

(Choy ichib olsam, rosa mazza-da / zo‘r ketyapti-da choy ichish)

خیلی حال میده که الان بستنی بخورم. ۳

(Hozir muzqaymoq yesam shunaqangi yoqimli bo‘lardiki)

خیلی حال میده که الان بازی کنیم. ۴

(Juda zavqli bo‘lyaptiya o‘yin o‘ynashimiz)

4. . birikmasi ضد حال زدن

Ushbu leksik birlik “ holatga qarshi” ya’ni kayfiyatni tushirmoq, ko‘ngilni ranjitmoq, kayfiyatni sindirmoq, yaxshi kayfiyatniyam yo‘qotmoq kabi ma’nolarga ega.

Misol uchun:

-فردا پارتیرو میای دیگه؟

-نه، نمیتونم بیام-

-نمیای ضد حال نزن، تو که گفتی، میای

-آره، ولی باید برم جای-

-باشه، خیلی ضد حال زدی-

(-Ertaga kechaga kelasani-ku, shundaymi?)

-Yo‘q, bora olmayman.

-Kelmaysanmi? Kayfiyatni tushirma, axir kelaman degan eding-ku.

-Ha, lekin boshqa joyga borishim kerak.

-Hop, juda kayfiyatni tushirding.)

Xulosa qilib shuni aytish joizki, mazkur maqolamizda حواسم نبود, حال میده, ضد حال زدن, ای بابا kabi so‘zlashuv leksikasiga oid birliklar ko‘rib chiqildi. Ularning semantik ma‘nolari aniqlandi va tahlil qilindi. So‘zlashuv uslubidagi birikmalarni keng o‘rganish Eronga sayohat qilish yoki fors tilida so‘zlovchi insonlar bilan muloqot qilishga xizmat qiladi. Bu muloqotdagi tushunmovchiliklarning oldini olishga va ishonchli munosabatlar o‘rnatishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.Sultanxodjayeva S. Forscha-o‘zbekcha-ruscha frazeologizmlar lug‘ati.-Toshkent, 2015.-112b.
- 2.Bozorov S.A./ Abduhakimova U. Uslubiyat va nutq uslublari tasnifi, Toshkent, 17b.
3. Рубинчик Ю. А. Персидско-русский словарь, Москва, 1985. в 2 томах.
4. Голева Г. С. Фарси-русский фразеологический словарь. -М.: Граль, 2000.- С. 323.
5. ابولحسن نجف، فرهنگ فارسی عامیانه ۲، تهران، نیلوفر ۱۳۸۷. ص ۱۲۱۲.
6. ایراج پزشکزاد، دایی جان ناپلیون، تهران، صفی علیشاه ۱۳۵۱، ص ۷.
7. . https://www.youtube.com/watch?v=7_0fyqTx6I
8. 2<https://www.easypersian.com/>